

РЕЦЕНЗІЯ

доктора педагогічних наук, професора СОВГІРИ Світлани Василівни на дисертаційну роботу ЛОМАКИ Ольги Сергіївни «Формування екологічної компетентності молодших школярів у позакласній виховній роботі», подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки

Актуальність обраної теми. На рубежі століть, в умовах зростання екологічної небезпеки на планеті в цілому і в кожному її регіоні, в педагогічній науці відбувається переусвідомлення концептуальних поглядів на теорію і практику формування екологічної компетентності молодого покоління. У зв'язку з чим проблема екологічної освіти та виховання, яка, покликана формувати екологічну компетентність людей майбутнього століття, набуває актуального характеру.

Це дозволяє сформулювати суперечності між потребою суспільства в ефективному екологічному вихованні, що ґрунтується на ідеології сталого та гармонійного розвитку, та традиційною системою його організації, що базується на антропоцентричних моделях, нездатних протистояти подальшому розвитку глобальної екологічної кризи.

Розв'язання цієї суперечності пов'язане із процесом екологічного виховання, зокрема у початковій школі.

Перед початковою школою стоїть важливе освітнє і виховне завдання підготувати молоде покоління людей, зокрема молодших школярів, здатних у майбутньому оптимізувати довкілля, зберегти сприятливі умови життя, забезпечити саморегулювання в природному середовищі, зміненому людиною.

У руслі зазначеного важливим є звернення автора до проблеми формування екологічної компетентності особистості, зокрема молодших школярів у позакласній виховній роботі.

Важливість дослідження підтверджує й те, що воно є складовою науково-дослідної роботи кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

«Формування ціннісних орієнтацій здобувачів освіти в Європейському освітньому середовищі» (державний реєстраційний номер 0116U000115).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, та їх достовірність. Високий ступінь обґрунтованості й достовірності результатів дослідження Ломаки Ольги Сергіївни підтверджується: методологічною й теоретичною обґрунтованістю вихідних позицій дослідження, системним аналізом теоретичного матеріалу, виявленням причинно-наслідкових зв'язків між елементами досліджуваної системи, широтою й різноманітністю теоретичної бази.

Автор поставив перед собою мету – обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови формування екологічної компетентності молодших школярів у позакласній виховній роботі.

Нові факти одержані пошукувачем. У результаті комплексного аналізу дисертантом обґрунтовано та експериментально перевірено педагогічні умови формування екологічної компетентності молодших школярів у позакласній виховній роботі; розроблено модель та апробовано критеріальну основу діагностики сформованості екологічної компетентності молодших школярів у позакласній виховній роботі як складову її розвитку.

Обґрунтованою і логічною є структура дисертації, яка відзначається логічною продуманістю, збалансованістю складових частин і підпорядкована реалізації основних завдань дослідження. Дисертація презентована вступом, трьома розділами, висновками до розділів, ґрунтовними загальними висновками, списком використаних джерел, змістовними додатками, що відповідає вимогам щодо дисертаційних досліджень на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Зміст кожного розділу підпорядковано меті та завданням дослідження, а підсумками є наукові висновки.

У першому розділі автором висвітлено теоретичні аспекти формування екологічної компетентності молодших школярів у позакласній виховній роботі через призму аналізу загальних питань екологічної освіти та

виховання, здійснення екологічного виховання в початковій школі, ідей екологічного виховання учнів на основі формування у них природничо-наукових уявлень про взаємодію об'єктів у природі, єдності світу, психологічних аспектів взаємодії учнів з природою, формування екологічної компетентності молодших школярів, її сутнісних характеристик тощо; специфіки та ефективності позакласної роботи в системі виховання особистості, впливу позакласної діяльності на вільний вибір учнями її видів; проблем діяльності вчителя початкової школи та сім'ї у напрямі формування у молодших школярів екологічної компетентності. Дисертанткою уточнено сутність ключових понять дослідження, розкрито вплив вікових особливостей молодших школярів на формування екологічної компетентності у процесі позакласної виховної роботи.

Другий розділ передбачав розкриття організаційно-методичних аспектів дослідження, зокрема моніторингу та діагностики формування екологічної компетентності молодших школярів у позакласній виховній роботі. Дисертанткою обґрунтовано методику проведення дослідно-експериментальної роботи з формування екологічної компетентності молодших школярів у позакласній виховній роботі, здійснено аналіз стану формування екологічної компетентності молодших школярів у позакласній виховній роботі під час пілотажного дослідження; виокремлено компоненти, критерії, показники та рівні сформованості екологічної компетентності молодших школярів; проведено констатувальний експеримент.

У третьому розділі розроблено модель та обґрунтовано педагогічні умови як засіб ефективного формування екологічної компетентності молодших школярів у позакласній виховній роботі; проведено експериментальну роботу з перевірки ефективності процесу формування екологічної компетентності молодших школярів у позакласній виховній роботі, яка передбачала організацію формувального та порівняльного етапів експерименту.

На основі проведеного аналізу, а також теоретичних знань у галузі педагогіки запропоновано висновки, обґрунтованість яких підтверджується всім змістом дослідження.

Значення результатів дослідження для науки й практики та можливі шляхи їхнього використання. Значення одержаних результатів полягає у можливості застосування наукових положень і висновків дослідження в освітньому процесі початкової школи у позакласній виховній роботі екологічного спрямування, проведенні екскурсій, походів, екологічних стежин, організації роботи у екологічному музеї, екологічних зелених кімнатах, екологічному саду, куточку незайманої природи, шкільному лісництві, командах екологічної пропаганди; у подальших дослідженнях з теорії та методики початкової освіти.

Автором розроблено та впроваджено у освітній процес початкової школи оновлену програму гуртка «Екологія рідного краю», до якої увійшли практичні роботи, екскурсії, спостереження, збір матеріалів усної народної творчості, робота з календарем погоди; роботу факультативу «Маленькі екологи» за розробленою програмою, у якій виділено вісім концентрів: різноманітність організмів, ставлення організмів до умов середовища (1 клас), взаємодія між організмами, ґрунт (2 клас), екосистема, вплив людини на природні екосистеми (3 клас), вплив діяльності людини та виробництва на природу (4 клас); організовано в закладі освіти розвивальне середовище – «екосередовище», зокрема такі його види: екологічний музей, екологічні зелені кімнати, екологічний сад, екологічну стежину, куточок незайманої природи, шкільне лісництво, бібліотеку юного натураліста, команди екологічної пропаганди.

Матеріали дослідження пройшли апробацію на 6 міжнародних та Всеукраїнських конференціях.

Оцінка змісту й оформлення дисертації. Дисертаційна робота свідчить про наукову зрілість дисертантки, її вміння бачити актуальні проблеми екологічної освіти, готовність розв'язувати їх на достатньому

науковому рівні. Важливу роль у досягненні мети роботи відіграють змістовні додатки, укладені автором.

Зауваження щодо змісту дисертації. В цілому дисертаційна робота Ломаки Ольги Сергіївни за своїм змістом і формою є завершеним самостійним дослідженням. Високо і позитивно оцінюючи наукове і практичне значення дисертаційної роботи, висловимо деякі зауваження та побажання дискусійного характеру:

1. Третя педагогічна умова декларує поєднання навчальної та позакласної діяльності для створення умов розвитку екологічно грамотної поведінки молодших школярів у природі засобами цілеспрямованої виховної роботи учителів, батьків та учнів. Бажано було б розробити наскрізну програму, що інтегрує теоретичні і практичні аспекти формування екологічної компетентності молодших школярів у позакласній виховній роботі.

2. Викладені авторкою в дисертації методичні поради щодо формування екологічної компетентності молодших школярів у позакласній виховній роботі є цінними для учителів початкової школи. Варто було б видати посібник, що є надто актуальним в умовах воєнного стану і необхідним в Україні.

Незважаючи на поставлені дискусійні питання і коментарі, вважаємо що вони не знижують загального позитивного враження від дисертаційної роботи.

Загальний висновок. Зважаючи на актуальність, новизну, важливість одержаних автором наукових результатів, їх обґрунтованість і вірогідність, а також значну практичну цінність сформульованих положень і висновків, дисертаційна робота Ломаки Ольги Сергіївни «Формування екологічної компетентності молодших школярів у позакласній виховній роботі», на здобуття ступеня доктора філософії відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» № 40 від 12 січня 2017 р. (зі змінами, внесеними згідно з наказом

Міністерства освіти і науки України № 759 від 31 травня 2019 року), «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 зі змінами), №502 від 19 травня 2023 року та №507 від 03 травня 2024 року), а її авторка Ломака Ольга Сергіївна, заслуговує присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки, галузь знань 01 «Освіта/Педагогіка».

Рецензент,

професор кафедри біології та хімії

Уманського національного університету,

доктор педагогічних наук, професор

Світлана СОВГІРА